

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet informační studií a knihovnictví

UČÍCÍ SE KNIHOVNY

Seminární práce k předmětu: Učící se společnost a role knihovníka v ní

Autor: Pavla Macháčková
UČO: 217338
Typ studia: prezenční
Ročník: 3.
Počet znaků: 15.120

Brno
30.4.2009

Obsah:

1. Úvod	3
2. Znalostní společnost	4
2.1 Charakteristické rysy znalostní ekonomiky	5
3. Učící se knihovny	6
3.1 Knihovny jako učící centra	8
3.2 Typologie učící knihovny	10
3.3 Učící knihovníci	11
4. Závěr	13
5. Použité zdroje.....	14

1. Úvod

Koncept učící knihovny je model prosazovaný především v prostředí amerických vysokoškolských knihoven. Co ale brání tomu, aby byl tento model aplikovaný i na oblast našich knihoven. Posláním učících knihoven je především podpora informační gramotnosti, vytváření aktivit spojených s informačním vzděláváním a zapojení knihoven do tzv. souvislé vzdělávací kultury vysokých škol. Jde o posun modelu vyučování k učení. Knihovny musí reagovat na změny ve společnosti a přizpůsobovat se tak potřebám svých uživatelů.

Práce je rozdělena na několik částí. První se zabývá faktorem, který souvisí s učící se společností a tak i s učící se knihovnou. Dále je pak dělení modelu učící se knihovny na několik kategorií.

2. Znalostní společnost

Dnešní společnost bývá nazývána **společností znalostní**. Znalosti jsou důležitým aspektem lidských životů. K tomu, aby člověk dokázal „fungovat“ v dnešní době, musí přijímat nespočet informací, které je potřeba dále převádět – zpracovávat na znalosti. Jedinec se musí orientovat v informačních zdrojích, musí v nich umět vyhledávat a nalezené informace musí umět správně pochopit, musí je zasadit do správného kontextu, musí s nimi umět pracovat.

Znalostní společnost, nebo také společnost poznání, je ovšem zatím pouze vizí do budoucnosti. Jak by společnost mohla vypadat, jak by se mohla chovat. Označení se váže spíše k ekonomické sféře – to ekonomika je založena na znalostech, bavíme se tedy o **znalostní ekonomice**.

Ian Brinkley sesbíral několik definic a zahrnul je do své prezentace¹:

„Znalostní ekonomika je „ekonomika, ve které mají tvorba a využívání znalostí dominantní podíl na tvorbě blahobytu. Nejedná se však pouze o rozšiřování existujících znalostí, ale především o efektivním používání a využití všech typů znalostí ve všech ekonomických aktivitách“²

„Ekonomický úspěch je stále více založen na efektivním využití nehmotných aktiv (znalosti, dovednosti a inovační potenciál) jako klíčovém zdroji konkurenční výhody. Pojem „znalostí ekonomika“ je pak používán k popisu této vyvíjející se ekonomické struktury“³

---

¹ BRINKLEY, Ian . *Defi ning the knowledge economy : Knowledge economy programme report* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.flacso.edu.mx/openseminar/downloads/brinkley_S3.pdf>.

² *DTI Competitiveness White Paper, 1998, podle: [BRINKLEY, Ian . Defi ning the knowledge economy : Knowledge economy programme report* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.flacso.edu.mx/openseminar/downloads/brinkley_S3.pdf>.]

³ *ESRC, 2005, podle: [BRINKLEY, Ian . Defi ning the knowledge economy : Knowledge economy programme report* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.flacso.edu.mx/openseminar/downloads/brinkley_S3.pdf>.]

“Znalostní společnost je více než pouhý závazek ke zvýšenému výzkumu a vývoji. Pokrývá každý aspekt současné ekonomiky, ve které jsou znalosti základem přidané hodnoty – od výroby vyspělých technologií a informačních a komunikačních technologií přes znalostně intenzivní služby až po kreativní odvětví, jakými jsou media nebo architektura ”⁴

2.1 Charakteristické rysy znalostní ekonomiky⁵

1. Středem zájmu jak lidí, tak i organizací se stává učení a učení se.
2. Znalostní ekonomika se skládá ze sítí inovativních organizací.
3. Ve znalostní ekonomice existuje velmi vlivná technologická síla zapříčiňující vysokou a stále rostoucí intenzitu využívání ICT vzdělanými znalostními pracovníky.
4. Pro znalostní ekonomiku je významná vědecká spolupráce.
5. Znalostní ekonomika je charakteristická zvýšenou kodifikací znalostí.
6. Je zde rostoucí podíl HDP věnovaný znalostním aktivům oproti fyzickému kapitálu. Vzniká tak snížená závislost organizací na potřebě fyzické koncentrace zdrojů.
7. Znalostní ekonomika je také typická tím, že nemá pevně definované hranice. Znalosti překračují firemní, oborové a často také státní hranice.
8. Nové technologie umožňují transformovat fyzicky existující organizace do virtuálních.
9. Počítače a Internet přinesly jednotlivým organizacím a institucím nebyvalé možnosti vzájemného propojení spolupráce a vytváření partnerství.
10. Je možné postupně eliminovat vše, co brání bezprostřednosti vztahů a bezbariérové komunikaci
11. Znalostní ekonomika také přináší spolupráci, slučování a integraci původně odděleně fungujících ekonomických sektorů.
12. Znalostní ekonomika umožňuje dodat produkty zákazníkům v personalizované formě, tzn. produkt je přizpůsoben individuálním požadavkům zákazníka.
13. Ve znalostní ekonomice existuje v porovnání s klasickou ekonomikou dynamičtější tvorba cen.

---

⁴ *Kok Report, 2004, podle: [BRINKLEY, Ian . Defi ning the knowledge economy : Knowledge economy programme report [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.flacso.edu.mx/openseminar/downloads/brinkley_S3.pdf>.]*

⁵ *Znalostní společnost a znalostní ekonomika : Seminář ze znalostního managementu [online]. 2009 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://lide.uhk.cz/fim/ucitel/buresv11/SZM/ZS_ZE.pdf>.*

14. Ve znalostní ekonomice se obchody velmi často realizují v reálném čase, tzn. mezi jednotlivými kroky tohoto procesu nejsou žádné přestávky.
15. Znalostní ekonomika umožnila vznik společenstev zákazníků, kteří v nich mohou komunikovat na lokální, ale také globální bázi.

Generální ředitel CzechInvestu Tomáš Hruša představuje ve své prezentaci navrhované operační programy v ČR 2007 – 2013⁶:

- OP Podnikání a inovace (OPPI)
- OP Výzkum, vývoj, inovace (VVI)
- OP Vzdělávání
- OP Rozvoj lidských zdrojů a zaměstnanost
- OP Životní prostředí
- OP Doprava
- Integrovaný operační program
- Regionální operační programy regionů soudržnosti

Pro rozvoj a zachování správného fungování znalostní ekonomiky je tedy důležité rozvíjet schopnost získávání znalostí u jednotlivých článků společnosti – u zaměstnanců firem, uživatelů služeb, zákazníků nebo jenom potencionálních zákazníků. Ukažme jim např. možnost celoživotního vzdělávání rozloženou od mateřské školky po univerzity třetího věku. Nabídněme jim nejrůznější vzdělávací nebo rekvalifikační kurzy. Vysvětleme jim základní principy počítačové gramotnosti, navedme je k e-learningovým kurzům. Možností je mnoho. Společnost se tak stane **učící se společností**, která přijme za své získávání informací a jejich zpracovávání na znalosti.

3. Učící se knihovny

Koncept učící se společnosti je možné aplikovat i na knihovny a vytvořit tak **učící se knihovny, učící knihovny, learning libraries**. Ve společnosti probíhají neustálé změny a knihovny musí být připraveny na tyto změny reagovat a přizpůsobovat se jim. Knihovny musí uživatelům vyjít vstříc, musí jim umět nabídnout pomocnou ruku – a to nejlépe ještě před tím, než sám uživatel zjistí, že ji bude potřebovat.

---

⁶ HRUŠA, Tomáš. *Znalostní ekonomika* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.czechinvest.org/konference-znalostni-ekonomika?term=14.10.2006&place=Praha>>.

Je nutné zavést do knihoven vzdělávací centra, která usnadní uživatelům cestu k získávání informací. Knihovníci mohou vedle své poradenské činnosti navíc také vést např. kurz informační gramotnosti. Seznámí uživatele s vyhledávacími procesy, vysvětlí fungování katalogů a zjednoduší tak uživatelskou orientaci v nabízených datech a informacích. Je důležité zpřístupnit materiály umožňující sebevzdělávání uživatele. Knihovny se tedy snaží přivést uživatele na cestu sebevzdělávací, kde bude pracovat samostatně, bez nutné výpomoci.

Knihovny by poté měly být chápány jako vzdělávací centra, kde uživatelé získají informace a zdroje potřebné pro své další sebevzdělávání. Nebo kde najdou informační pracovníky, kteří jim budou schopni vždy poradit v problémové oblasti.

Knihovny vychází z řady učicích center jako jsou např. „Learning Commons“, „Information Commons“, „Knowledge Commons“, „Seamless Libraries. Pojímá je do sebe, čerpá z nich a vytváří služby nové. Vytváří prostředí určené ke studiu. Podle Kateřiny Drábkové⁷ se knihovna vyvíjí a přichází s proměnou jejímž hlavním smyslem jsou:

- Změna pozice knihovny v její mateřské organizaci
- Změna interní organizace knihovny
- Definování nových cílů a z nich vyplývajících služeb
- Změna ve složení zaměstnanců a náplně jejich práce
- Vznik nových pracovních pozic
- Celá škála doplňkových faktorů majících individuální charakter

Knihovna se tak stane místem nabízejícím nejen množství informací, ale také i vysvětlení cest vedoucích k nim. Svou změnou nabídne uživatelům prostředí pro individuální i sociální studium.

Jedná se tedy o změnu modelu učení – **od vyučování k učení se** (od teaching k learning). Na uživatele knihoven je aktivně působeno tak, aby si dokázali osvojit znalosti z dostupných informací. Zejména studenti by měli pochopit, že jejich vzdělávání nepatří pouze do školních budov, ale že sami musí vyhledávat informace a zasazovat je do kontextu.

---

⁷ DRABKOVA, Katerina. *Information needs, perceptions of libraries and information sources in society (focused on academic background)*. Brno: Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Czech literature and Library studies, Division of Library studies, 2007. 110 pgs. + VII pgs. of supplements. The supervisor of the master thesis Vera Jurmanova Volemanova.

Je nutné zdokonalit vyučovací metody knihovníků, musejí si osvojit situační učení, je potřeba zapojit týmové učení a pak také zapojovat knihovníky do samotných zdokonalovacích procesů – jako asistenty. Práce ve skupinách nebo třeba i jenom pozorování člověka posune mnohem dál, než se může zdát. Samotné pozorování pracovníků totiž ukazuje názorné chování v reálných situacích. Nejde pouze o teorii, která jedince na nastávající situace připraví jen okrajově.

Betsy Baker navrhuje některé hodnoty pro učící se knihovnu⁸:

- Converge – sbližování
  - učící knihovny by měly být místem sbližování, místem, kde se vytvoří spojení mezi informacemi a ideami uživatelů.
- Conduce – přispívání, vedení
  - tzn. vedení k uskutečnění uživatelských potřeb a aktivního otevření knihovnických zdrojů informací.
- Convey – sdělování
  - vytvoření dobře čitelné identity knihovny
- Community – společnost
  - knihovna by měla vytvářet příjemné prostředí pro setkávání uživatelů, měla by podporovat komunikaci

Učící knihovna je tedy organizací, která podporuje proces učení se všemi čtyřmi zmíněnými hodnotami.

3.1 Knihovny jako učící centra

Podle návrhů Simonse, Younga a Gibsona je prvním krokem k realizaci modelu učící knihovny aktivní partnerství – knihovna využívá svých dovedností, které propojuje s fakultami a administrativou, rozvíjí tak programy informační gramotnosti. Tyto programy by byly začleněny do studijních plánů a vyústily by v trvalou interakci mezi studenty, fakultou a knihovnou, jejichž hlavním pojátkem by byly informační zdroje a informační gramotnost. Nejedná se tedy již o vztah odehrávající se na úrovni referenčního pultu nebo počítačové studovny. Knihovny využívají dalších způsobů, kterými rozšíří své možnosti učení. Jedná se např. o výuku prostřednictvím internetu, nabízí informační poradenství nebo přímé diskuze se studenty. Knihovníci by tak mohli působit jako „agenti změny“, kteří by

---

⁸ BAKER, Betsy. Values for the learning library. Research Strategie [online]. 2000, vol. 17, is. 2-3 [cit. 2007-11-02], s. 85-91. Dostupný z WWW: <<http://www.sciencedirect.com/science/journal/07343310>>. ISSN: 0734-3310.

ovlivňovali studijní plán nebo vytvářeli nové kurzy. Úzká spolupráce s univerzitními kampusy by vedla k vytvoření knihoven jako učicích center. I s plnou podporou fakulty a knihovny je ještě nutné namotivovat zaměstnance knihoven, musí se s modelem ztotožnit a věnovat mu svůj čas.

Kimberley Donnelly nabízí několik doporučení⁹, které je dobré akceptovat při přístupu knihoven jako učicích center:

- **Organizace** – k tomu, aby byl koncept učící knihovny úspěšný, je tedy důležitá spolupráce ze strany knihovny, fakulty a knihovníků pověřených výukou. Důležitý je soulad v plánování učebních plánů i hodnocení studentů.
- **Standardy** – je nutné dodržovat mezinárodní standardy a doporučení pro informační gramotnost. Každá univerzita si však sama určuje konkrétní podobu učebních plánů.
- **Odborná způsobilost** – knihovníci by měli být vnímáni jako experti v počítačové a informační gramotnosti. Po univerzitních pedagogích by se nemělo vyžadovat, aby se stali informačními experti – celý proces by pak ztratil svou účinnost a efektivitu.
- **Dlouhodobý závazek** – znalosti studenta by neměly být krátkodobého rázu, musejí překračovat pobyt ve škole a doprovázet studenta v jeho dalším, mimoškolním počínání.
- **Zviditelnění** – nutná informovanost všech členů univerzitní komunity o učebních programech, které knihovna pořádá. Viditelnost zlepšuje možnost spolupráce a zvyšuje mínění o knihovnických službách.
- **Společné klíčové prameny** – všechny články výuky informační gramotnosti musejí mít společné prameny (webové stránky, online učební materiály aj.), jen tak bude proces výuky dostatečně efektivní.
- **Informační systémy s přidanou hodnotou** – k efektivitě učebního procesu také přispívá průzkum – s jakými technologickými překážkami se studenti setkávají, jak je odstranit.

Aby knihovna mohla vytvořit úspěšný kurz zaměřený na informační vzdělávání a mohla jej začlenit do studijních plánů, je nutné definovat cíle a kritéria kurzu. Knihovna by tedy měla vytvořit průzkum na požadavky a potřeby ze strany fakulty.

- Kontaktování členů fakulty¹⁰:

---

⁹ DONNELLY, Kimberley M. Building the Learning Library: Where Do We Start? College & Undergraduate Libraries. 2000, vol. 6, is. 2, s. 59-75. ISSN: 1069-1316.

- Jaké jsou preferované či alternativní časy výuky.
  - Kde bude probíhat výuka a zda se jedná o studovnu s přiměřeným vybavením.
  - Počet studentů a jejich ročník.
  - Očekávané výsledky kurzu.
  - Preference nějakých konceptů, zdrojů či databází.
  - Speciální potřeby studentů (sluchově, zrakově postižení...).
  - Téma kurzu.
- Definování cílů kurzu¹¹:
    - Zahrnuji, co by měl být student schopen udělat po absolvování kurzu.
    - Jasně a srozumitelně.
    - Musí se zaměřovat na studenta, nikoli instruktora.
    - Musí odrážet výstupy kurzu, nikoli učební proces.
    - Musí postihovat konkrétní dovednosti.
  - Koncipování kurzů:
    - Stanovení kategorií uživatelů - podle vztahu k vysoké škole (pedagog, student, knihovník...) a podle stupně jejich informační gramotnosti.
    - Stanovení obsahu.
    - Stanovení forem - reálná či virtuální výuka, podpora studijními materiály, podíl informačního vzdělávání ve výuce konkrétních kurzů.

3.2 Typologie učící knihovny

Typy výuky informačního vzdělávání:

- Reálná výuka
- Virtuální výuka

Podoby kurzů informačního vzdělávání:

- Jednorázové kurzy
- Dlouhodobé kurzy začleněné do studijních programů

---

¹⁰ The University of Texas at Austin. Tips and Techniques or Library Instruction [online]. [2007] , April 5, 2007 [cit. 2007-11-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.lib.utexas.edu/services/instruction/tips/>>.

¹¹ The University of Texas at Austin. Tips and Techniques or Library Instruction [online]. [2007] , April 5, 2007 [cit. 2007-11-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.lib.utexas.edu/services/instruction/tips/>>.

- Kurzy v rámci výuky jiných kurzů
- Kurzy v rámci výuky v učicích komunitách
- Podpora v rámci knihovnických služeb (asistence, poradenství, odborná pomoc)

Kurzy informačního vzdělávání podle stupně informační gramotnosti studentů:

- Nově příchozí studenti, 1. ročník (freshman)
- Studenti 2. – 5. ročníků (sophomore, junior)
- Promující ročníky (senior, graduate)

Aktéři informačního vzdělávání:

- pedagog
- knihovník
- student

Další zvláštní úlohy:

- knihovník jako instruktor informačního vzdělávání
- pedagog či asistent jako instruktor
- student jako instruktor
- student jako vlastní instruktor

3.3 Učící knihovníci

Posun vysokých škol od vyučování k učení s sebou přináší změnu ve vnímání role vysokoškolských knihovníků. Nejsou chápáni jako pouhý poskytovatelé služeb, stávají se z nich pedagogové, kteří např. rozvíjí výuku informační gramotnosti.

Podle J. Peacocka by měl knihovník obstat v několika základních pedagogických schopnostech¹²:

- Schopnost osvojit si znalost z teorie pedagogiky a prakticky je aplikovat na vlastní výuku.

---

¹² PEACOCK, Judith. Teaching Skills for Teaching Librarians : Postcards from the Edge of the Educational Paradigm. Australian Academic & Research Libraries [online]. 2001, vol. 32, no. 1 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://alia.org.au/publishing/aarl/32.1/jpeacock.html>>. ISSN 0004-8623.

- Schopnost stanovit si reálné cíle kurzu.
- Schopnost vytvořit program kurzu a jeho zázemí při respektování těchto cílů.
- Schopnost provést hodnocení kurzů.

A stejně tak by měl knihovník obstát v organizačních a praktických schopnostech.

Praktické schopnosti jsou:

- Dobrá znalost vlastního oboru a především informačních principů, konceptů a zdrojů
- Vysoká technologická gramotnost
- Profesionalita: proaktivní přístup a ochota účastnit se rozvoje své profese a podpory informační gramotnosti

4. Závěr

Knihovny se musí neustále snažit o to, aby nebyly chápány pouze jako místo pro nalezení potřebných informací. Musejí přicházet za uživateli s lákavou nabídkou, poskytovat jim služby, které potřebují. Musí neustále reagovat na měnící se společnost, na neustálý rozvoj technologií. S rozvojem technologií souvisí rozvoj informační gramotnosti. Aby uživatelé mohli využívat naplno všech nabízených služeb, musí si je plně osvojit zacházení s nimi. Knihovny tedy přicházejí s nabídkou výuky informačních technologií. Aktivní zapojení knihoven do procesu vzdělávání nebo podpora celoživotního vzdělávání vede knihovnu k jejímu novému modelu. Knihovny se tedy stávají místem setkání, místem získávání informací a jejich přeměny na znalosti. Místem, kam uživatelé chodí rádi.

5. Použité zdroje

1.

BAKER, Betsy. Values for the learning library. *Research Strategie* [online]. 2000, vol. 17, is. 2-3 [cit. 2007-11-02], s. 85-91. Dostupný z WWW: <<http://www.sciencedirect.com/science/journal/07343310>>. ISSN: 0734-3310.

2.

BRINKLEY, Ian . *Defi ning the knowledge economy : Knowledge economy programme report* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://www.flacso.edu.mx/openseminar/downloads/brinkley_S3.pdf>.

3.

BRŮŽKOVÁ, Alena. Rámcový projekt implementace modelu učící knihovny na Ústřední knihovnu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ustav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2007. 96 s. + VI s. příl. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michal Lorenz.

4.

DRABKOVÁ, Katerina. *Information needs, perceptions of libraries and information sources in society (focused on academic background)*. Brno: Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Czech literature and Library studies, Division of Library studies, 2007. 110 pgs. + VII pgs. of supplements. The supervisor of the master thesis Vera Jurmanova Volemanova.

5.

DONNELLY, Kimberley M. Building the Learning Library: Where Do We Start? *College & Undergraduate Libraries*. 2000, vol. 6, is. 2, s. 59-75. ISSN: 1069-1316.

6.

HRUDA, Tomáš. *Znalostní ekonomika* [online]. 2006 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.czechinvest.org/konference-znalostni-ekonomika?term=14.10.2006&place=Praha>>.

7.

PEACOCK, Judith. Teaching Skills for Teaching Librarians : Postcards from the Edge of the Educational Paradigm. Australian Academic & Research Libraries [online]. 2001, vol. 32, no. 1 [cit. 2009-04-30]. Dostupny z WWW: <<http://alia.org.au/publishing/aarl/32.1/jpeacock.html>>. ISSN 0004-8623.

8.

The University of Texas at Austin. Tips and Techniques or Library Instruction [online]. [2007] , April 5, 2007 [cit. 2009-04-30]. Dostupny z WWW: <<http://www.lib.utexas.edu/services/instruction/tips/>>.

9.

Znalostní společnost a znalostní ekonomika : Seminář ze znalostního managementu [online]. 2009 [cit. 2009-04-30]. Dostupný z WWW: <http://lide.uhk.cz/fim/ucitel/buresv11/SZM/ZS_ZE.pdf>.